

sebastian boțic

RAȚIONALISM CRITIC ÎN ARHITECTURĂ ȘI URBANISM

Autorul este absolvent al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (SNSPA), Facultatea de Științe Politice și al Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” (UAUIM), București, Facultatea de Urbanism. În prezent este doctorand al UAUIM și al Universității București (UB), Facultatea de Filosofie (cotutelă), anul III, forma cu frecvență, cu o teză intitulată „Raționalism critic în planificarea spațială”. În perioada 2009-2010 a beneficiat de un stagiu academic la Centrul pentru Studii Urbane și Regionale, Helsinki, Finlanda. A publicat în *Ideii în dialog, Arhitectura și Cultura, International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*. În cazul în care organizatorii vor agreea o prezentare în cadrul seminarului din data de 29 martie 2011, autorul va vorbi despre importanța atitudinii filosofice numite raționalism critic în spațiul arhitecturii și a urbanismului, discutând totodată unele criterii care, deși nu provin strict din curentul amintit, pot să arunce o lumină nouă asupra unor probleme rezistente la tentativa de a le rezolva. Un astfel de criteriu este schițat mai jos.

Există un blocaj care se instaurează imediat ce cuvântul științific începe să fie asociat unei discipline. O observație de bun gust, aceea că nu toate disciplinele de cercetare științifică – evit folosirea termenului de ‘știință’ – pot fi la fel de ușor sondate cu instrumentarul filosofiei științei, se poate ușor transforma într-o inexpugnabilă linie fortificată, dacă lucrului în sine i se conferă prea multă gravitate. Poate părea paradoxal ca o prezentare care își propune să reia o celebră introspecție, cât din ceea ce fac și scriu arhitecții și urbanistii este știință, să înceapă cu dezavuarea propriei ei importanțe. Însă motivul pentru care am ales să începem așa acest drum rezidă în înțelegerea întregii sensibilități cu care, ca o aură, o disciplină se acoperă; țelul meu nu este să o strivesc ci, în măsura în care este posibil, să-i surprind cele mai fine articulații, pentru a putea conduce cercetarea în firul lor.

Un prim mod de apropiere a unor probleme ce apar în arhitectură și planificarea spațială poate fi criteriul ‘Turnirului Khazar’. Descoperit de filosoful român Cornea (1997) în cartea omonimă, el pleacă de la istoria relativ chestionabilă a convertirii khazarilor la Iudaism în secolul al IX-lea. Pentru economia acestor rânduri, modul efectiv în care o populație își alege setul de credințe dominante nu este de interes, însă subtilul proces al alegerii raționale care este portretizat în legendă este vital pentru decelarea fundamentului criterial. Sursa de primă importanță pe care putem să contăm este ‘Corespondența Khazară’ (Koestler, 1976, Dunlop, 1967), un schimb de scrisori ai anilor 960, între Hasdai ibn Shaprut, secretarul extern al Califatului Cordobei, și Joseph, Khagan-ul khazarilor. Ei bine, aflăm fără prea multă greutate cum, pentru a-l converti pe un anume Bulan, rege al khazarilor, trei mari teologi, reprezentând religia creștină, mozaică și musulmană, au fost trimiși la el. Polemica, așa cum era de așteptat, a ajuns într-un impas când unul dintre ei se vedea nevoit să facă apel la unele adevăruri care nu puteau fi puse împreună cu ceilalți. Un set de legi cu folosință unică, incomunicabile și imposibil de împărtășit.

Văzând acestea, regele îi roagă să participe la un joc, la un turnir, de unde și numele rămas celebru. Propunerea se sprijină pe un fel de ‘opțiune secundă’ care dictează că, în cazul în care cineva nu se poate instala în propria religie – înlocuiri după bunul plac cu teorie sau set de teorii -, el trebuie să aleagă una dintre celelalte două. Tradiția mai amintește că teologul creștin și cel musulman au concedat asupra religiei mozaică ca singura opțiune validă și, astfel, primind două din cele trei voturi, a câștigat cursa.

Dintr-un punct de vedere strict epistemologic, importanța legendei nu poate fi subestimată, întrucât are puterea de a oferi o teorie de joc validă atunci când orice altceva cade. Nimeni nu este înclinat să abandoneze teoriile proprii, iar persuasiunea argumentului își are limitele ei, vai, prea înguste. Și atunci cum e posibilă alegerea între două teorii aflate în competiție într-un domeniu care, prin natura sa, nu poate susține criteriul clasic popperian? În acest sens, ‘Turnirului Khazar’ poate sta ca un foarte bun amendament.

Mai mult, trebuie notat că actul decizional în acest tip de ‘joc’ nu implică prezența unui judecător sau jurat; pe scurt, nici un terț nu este chemat să soluționeze problema. Nu există justiție arbitrară, ‘actorii’/‘judecătorii’ fiind cei care negociază verdictul. Într-un anumit sens, putem spune că soluția este imanentă teoriei, ceea ce, pentru cercetător, este o veste minunată pentru că îi permite, cunoscând extensiv teoria, să-și permită să propună un răspuns cu un nivel de predicție foarte ridicat. Într-adevăr, fără a fi nevoit să devin creștin, evreu sau musulman, eu pot, analizând dogmatica fiecărei religii, să înțeleg care ar fi ‘second-best’-ul ei.

Un alt corolar al acestui interesant criteriu oferă o perspectivă inedită în înțelegerea modului în care entitățile spațiale – de la simplul obiect de arhitectură la orașe și regiuni – relaționează într-un sistem de opțiuni ierarhizate. Se observă că, și în acest caz, ‘opțiunea secundă’ oferă mariajul perfect între obiectiv și resurse. De exemplu, prima opțiune va fi întotdeauna cea mai puțin realistă, ea constituind mai degrabă o auto-flatare decât o opțiune reală. A doua însă va fi mult mai realistă orientată și va conține anumite obiective ce pot fi, esențial vorbind, atinse. ‘Turnirului Khazar’ poate fi și un test de fezabilitate. Lucrul se poate sesiza relativ ușor în bogata bibliografie ce tratează luarea deciziilor în proiectele de urbanism, plecând chiar de la monumentală *Politics, Planning, and the Public Interest* (Meyerson, Banfield, 1955), unde, pentru prima dată, procesul de luare-a-deciziilor devine principiul rațional de structurare a urbanismului.

Bibliografie folosită strict în vederea susținerii acestei scurte prezentări:

- Cornea, Andrei, 1997. Turnirul Khazar (București: Nemira).
- Dunlop, D.M., 1954. The History of Jewish Khazars (Princeton, N.J.: Princeton University Press).
- Faludi, A, 1986. Critical Rationalism and Planning Methodology (London: Pion).
- Koestler, Arthur, 1976. The Thirteenth Tribe: The Khazar Empire and Its Heritage (New York: Random House).
- Meyerson, Martin, Banfield, Edward C., 1955. Politics, Planning, and the Public Interest: The Case of Public Housing in Chicago (New York: Free Press, 1969).